

SOPHIALOGOS'TAN LOGOSOPHİA'YA
FELSEFEYE ANLAM MERKEZLİ
YENİ BİR PERSPEKTİF
A NEW, MEANING-CENTERED PERSPECTIVE
TO PHILOSOPHIA FROM SOPHIALOGOS
TO LOGOSOPHIA

FATMA YÜCE

[Dr. Öğretim Üyesi, Sinop Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi ABD
PhD. Assistant Professor, Sinop University, Faculty of Theology,
Department of Philosophy of Religion,
fyuce@sinop.edu.tr
<http://orcid.org/0000-0002-8168-5982>]

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 09 Temmuz/July 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 03 Aralık/December 2019

Yayın Tarihi / Published: 16 Aralık/December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Yıl / Year: 2019 Sayı – Issue: 47 Sayfa / Pages: 321-352

Atf/Cite as: Yüce, Fatma. "Sophialogos'tan Logosophia'ya Felsefeye Anlam Merkezli Yeni Bir Perspektif-A New, Meaning-Centered Perspective to Philosophia From Sophialogos to Logosophia". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity 47 (Aralık-December 2019): 321-252. <https://doi.org/10.17120/omuifd.589602>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

Sophialogos'tan Logosophia'ya Felsefeye Anlam Merkezli Yeni Bir Perspektif¹

Öz: Felsefe Yunanca Philo ve Sophia kelimelerinin bir birleşimi olarak “Bilgelik Sevgisi” şeklinde tanımlanmaktadır. Felsefenin temel problemlerinin çözümünde bu ilk ve etimolojik anlamının kullanılması oldukça açıklayıcı görünmektedir. Söz konusu anlamın daha belirgin bir hal alabilmesi için Philo ve Sophia kelimelerine Logos kelimesinin de eklenmesi uygun görünmektedir. Böylece felsefeye logos kavramının eklenmesi iki önemli ve yeni kavramı mümkün kılar. Bunlardan ilki Sophialogos (Anlam(ın) Bilgeliği) ikincisi ise Logosophiadır. (Bilgeliğin Anlamı). Sophialogos varoluşsal anlam bilgeliğine vurgu yaparak yeni bir perspektif sunan “Anlam(ın) Bilgeliği”dir. Logosophia ise Philosophia'nın bilgelik sevgisi olarak ilk ve etimolojik anlamını kabul edip anlamca genişleten, bilgeliğin varoluşsal anlamına vurgu yaparak yeni bir perspektif sunan “Bilgeliğin Anlamı”dır. Hem Sophialogos hem de Logosophia kavramları insana ve onun hayatına anlamı vurgulayan yeni ve bütüncül bir perspektifle yaklaşmayı önermektedir. Bilgelik yoluyla anlam bulma çabası olarak Sophialogos “anlam”lı bir yöntem önerirken, anlam yoluyla bilgelige ulaşma çabası olarak Logosophia ise anlamı içeriğe dahil eder. Philosophia'nın vurguladığı hakikat arayışı Sophialogos ve Logosophia kavramlarıyla daha net bir şekilde kendini göstermektedir. Bu iki yeni kavram bilgelige dönük bir sevginin sunduğu hakikat yolunda olmaya bilgelige dönük bir anlam farkındalığıyla derinlik kazandırmaktadır. Bu makalede öncelikle felsefe “Bilgelik Sevgisi” olarak tarihsel izdüşümü ile birlikte ele alınacak, daha sonra Sophialogos ve Logosophia kavramları tanıtılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Felsefe, Bilgelik, Anlam, Sophialogos, Logosophia.



A New, Meaning-Centered Perspective to Philosophia from Sophialogos to Logosophia

Abstract: Philosophy which is a combination of two Greek words ‘Philo and Sophia’ is defined as the love of wisdom. The use of this first and etymological meaning seems to be quite explanatory in order to solve the basic problems of philosophy. It is appropriate to add the word “Logos” beside “Philo” and “Sophia” to clarify this first and etymological meaning. This contribution makes two new and significant concepts possible. First of them is Sophialogos (the wisdom of meaning) and the latter is Logosophia (the meaning of wisdom). Sophialogos is the wisdom of meaning that offers a new

¹ Bu metin 25-27 Nisan 2019 tarihinde Nevşehir’de gerçekleştirilen 1. Uluslararası Kapadokya Felsefe ve Sosyal Bilimler Kongresi(CAPASS2019)’nde sözlü olarak sunulan ve basılmayan tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek makaleye dönüştürülmüş halidir.

perspective which emphasizes the wisdom of existential meaning. Logosophia is the meaning of wisdom that offers a new perspective which emphasizes the existential meaning of wisdom by accepting and expanding Philosophia's the first and etymological meaning as the love of wisdom. Both Sophialogos and Logosophia propose a new holistic perspective that emphasize "Logos" (meaning) to human and human's life. Sophialogos suggests meaning through wisdom as a method, while logosophia suggests wisdom through meaning included in the content. Philosophia's search for truth manifests itself more clearly within the scope of Sophialogos and Logosophia. These two new concepts which are related to meaning and wisdom bring innovation to Philosophia's meaning mentioned as the love of wisdom. In this article, first of all philosophia will be discussed with the historical background as "Love of wisdom" then the concepts of Sophialogos and Logosophia will be introduced.

Keywords: Philosophia, Wisdom, Meaning, Sophialogos, Logosophia.



Giriş

Varlık, bilgi, değer alanlarına ait en temeldeki şeyleri akıl yoluyla anlama çabası olan "Felsefe" teriminin etimolojik kökenine bakıldığı zaman Yunanca Philo (φιλο, sevgi, sevmek, love) ve Sophia (σοφία, bilgelik, bilgi, bilmek, hikmet, wisdom) kelimeleri ile karşılaşılmaktadır. Bu iki sözcüğün birleşimi olan "Philosophia" (φιλοσοφία) terimi "Bilgelik Sevgisi" (love of wisdom) şeklinde tanımlanmaktadır ve terimin anlamı "Bilgeliği sevmek" (loving wisdom) ediminde belirginleşmektedir.² M.Ö. 6. yüzyılda

323

OMÜİFD

² Ahmet Cevizci, *Felsefeye Giriş*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2015) 3; Cafer Sadık Yaran, *Bilgelik Peşinde: Din Felsefesi Yazıları*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2011) 91. Philo (φιλο) ve Sophia (σοφία) kelimelerinden oluşan "Philosophia" (φιλοσοφία) teriminin ilk bileşenine genellikle sevgi anlamı verilmektedir. Philia (φιλία) Yunancada dostluk anlamında kullanılan bir kelimedir. Yunancada sevgi kelimesini karşılayan eros, (έρως) agapi (αγάπη) philia(φιλία) şeklinde 3 farklı kavram mevcuttur: Bunlardan eros, (έρως) arzu ve tutkuyu barındıran bir aşkı, agapi (αγάπη) daha evrensel görülebilecek bir aşkı ve sevgiyi çağrıştırmakta; Philia(φιλία) ise daha masumane ve dostane bir sevgiye işaret etmektedir. Görüldüğü üzere Philosophia tabirinde tercih edilen sevgi türü bilgeliğe eşlik eden onunla yan yana gelen onu tamamlayan bir sevgidir. Filozof bir anlamda bilgelik dostudur. Eros, Philia ve Agapi kavramlarının ayrıntılı açıklamaları için bk. Andre Comte-Sponville *Büyük Erdemler Risalesi*, trc. Işık Ergüden, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004) 299-378. Philia, Eros ve Agapi kavramlarının İslami izdüşümleri İbn Arabî'de Hubb, Vüdd ve Heva kavramlarıyla karşılanmıştır. Bk. Metin Yasa, *Din Felsefesi: Soru, Sorgu, Sonuç*, (Ankara: Elis Yayınları, 2016) 119.

Eski Yunanistan'da "Philosophia" terimini ilk defa matematikçi-mistik filozof Pythagoras'ın (MÖ 580-500) kullandığı ve Philosophia teriminin kullanımının Pythagoras'tan sonra yaygınlaştığı belirtilmektedir. Pythagoras'ın kendisini "hikmeti arayan kişi", "bilgelik dostu", "bilgeliği seven" olarak yani philosophos (lover of wisdom) şeklinde tanımladığı da bildirilmektedir. Bu kullanımın arka planındaki düşünce ise felsefenin özünü kavramak adına son derece önemlidir. Antik Yunan'da sophia (bilgelik, eksiksiz doğru bilgi ve bu bilgi uyarınca davranış) ya da sophos (hâkim, bilge) terimleri tek başlarına insanın dolayısıyla filozofların her şeyi bilemeyeceği gerçeği karşısında mütevazı bir duruş sergilenmesi gerekliliği düşüncesiyle philo kelimesiyle birleştirilerek kullanılmıştır. "Sophia" (bilgelik) ile uğraşan anlamında "philosophos" terimini kendileri için kullanan filozoflara göre sophia (bilgelik) ancak Tanrı'ya yakışır ve sophos (bilge) olan ancak Tanrı'dır. İnsana dolayısıyla filozofa yakışan ise ancak sophia'yı (bilgeliği) sevmek, aramak ve sophia (bilgelik) yolunda olmaktır.³

324

OMÜİFD

Pythagoras'ın Philosophia terimini söz konusu anlamıyla ilk defa kullandığına yönelik tarihsel gerçeklik net olarak ifade edilmemiş ve kısmen şaibeli kalmıştır. Buna rağmen felsefenin bilgelik sevgisi olarak tanımlanması ve bunun arka planındaki düşünce olarak mutlak manada bir bilgeliğin ancak Tanrı'ya yakışması hipotezi felsefi ve düşünsel birikim dikkate alındığında felsefe adına oldukça isabetli görünmektedir. Kısacası, bu çıkarımlar tarihsel olarak kanıtlanamasa da bu çıkarımlara düşünsel olarak değer atfedilebilir. Mutlak anlamda doğru bilgiye ve ona uygun düşen kusursuzca iyi eylemde bulunma özelliğine sahip olma anlamındaki "Mutlak Bilgelik" ancak Tanrı'ya yakışır. Bu özellik insan için düşünülemez.⁴ Tanrı karşısındaki konumunu mütevazı bir şekilde belirleyen filozof ise burada kendini bilmekte, haddini bilmekte ve bilge-

³ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 3-4; Yaran, *Bilgelik Peşinde*, 91-92; Karl Jaspers, *Felsefe Nedir?* trc. İsmet Zeki Eyuboğlu, (İstanbul: Say Yayınları, 1986) 47.

⁴ Cafer Sadık Yaran, "Çağdaş Epistemolojik Dikotomiler ve 'Sofyalojik' Bir Epistemoloji Önerisi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, (2004): 29.

lik yolunda olmaya, Tanrı'ya yaklaşılmaya ve yakınlaşmaya talip olmaktadır.

İnsanın peşinde olduğu ve bununla birlikte ancak Tanrı'ya yakıştırdığı bilgelik nedir? Bilgelik insanın içinde yaşadığı dünya ve toplumla uyumlu, kendi kendine yeten bir varlık olmasını, yaşamın amaçlarına yönelik sağlam bir kavrayışa sahip olmasını ve eylemlerinde bilginin hâkim olmasını öngören bir erdem olarak tanımlanmakta, aklın rehberliğini, olayların neden ve sonuçlarıyla beraber değerlendirilmesini gerektirmektedir.⁵ Felsefenin en eski adı olan bilgelik insanla ve evrenle ilgili tüm bilgileri kapsar. İnsanın evrendeki yeri ve insanı insan yapan eylemleri merkeze alarak varoluşsal bir zeminde gerçekleşen sorgulara yönelik bir cevap olma özelliğinde bilgelik erdemi içermektedir.⁶ Hem bilgiyi hem erdemi kapsayan bilgelik teori ile pratik bütünleşmesini öngörerek kişinin doğru bilgi sahibi olmasını ve bu bilgiye uygun yaşam sürebilmesini hedefler. Bilgelik, nesnelere anlamına yönelik pratik bir iç görü (insight) olarak da ele alınmıştır.⁷ Bilgelik kapsamındaki içgörü ve kavrayış entelektüel bir zemine sahiptir. En geniş anlamıyla yaşamla ilgili net bir yargıyı belirten bilgelik kavramına geniş bir bilgi yelpazesi, entelektüel kesinlik ve spekülasyon derinlik eşlik eder. Bilgelik bahsi geçen özelliklerin yokluğunda tanımlanabildiği gibi onlarla da sınırlandırılmaz.⁸ Varlıkla ilgili bir hakikat arayışı olarak tanımlanan felsefe, insanı merkeze aldığı bilgelik arayışına dönüşür ve sonrasında anlam arayışına kapı aralar.

1. *Philosophia*'nın Felsefe Tarihinde "Bilgelik" Merkezli Tanımlanması

Felsefenin etimolojik kökeninden destek bulan ve başlangıç dönemlerinde devam ettirilen felsefeyi bilgelik sevgisi şeklinde tanımlama biçimi

⁵ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999) 122-123.

⁶ Afşar Timuçin, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: Bulut Yayınları, 2004) 65.

⁷ Kurt Rudolph, "Wisdom", *Encyclopedia of Religion*, Ed. Lindsay Jones, Second Edition, (New York, London: Thomson Gale, 2005) 14: 9746.

⁸ Brand Blanshard, "Wisdom", *Encyclopedia of Philosophy*, Ed. Donald M. Borchert, Second Edition, (New York, London: Thomson Gale, 2006), 9: 793.

felsefenin her dönemi için geçerli olmasa da hatta bazen felsefe bu gerçek anlamından uzaklaşsa da her zaman ve zeminde önemini korumuştur. Antik dönemden Herakleitos söz ve sözün yaslandığı anlam olarak ele aldığı Logosla bilgelik arasında bağlantı kurmuştur. Ona göre “Logos’u işiterek her şeyin bir olduğunu kabul etmek bilgeliktir.”⁹ Herakleitos örneğindeki gibi Yunanlıların bilgeliğin teorik kısmına vurgu yaptıkları görülür. Buna mukabil Hintliler ve Çinliler bilgeliğin yaşamla ilgili pratik kısmına vurgu yapmıştır. Budizm’in kurucusu Gautama Buda (MÖ 563-483) örneğinde görülebileceği üzere Hintlilerin daha somut ve daha pratik bilgelik arayışlarında bilgece yaşam, sosyal çevre içinde ahenkli ilişkiler kurma ve geliştirme merkezi öneme sahipti. Çin’de de Konfüçyüs’ün (MÖ 551-479) pratik bir bilgelik arayışı içinde kurduğu felsefe geleneğinde erdem en önemli konuydu. Onun felsefesi de sosyal ve politik meselelerle, aile ve toplum değerleriyle ilgili oldu. O, kişinin kendisini sorgulamasıyla, dönüştürmesiyle ve başkalarına ilham vermesiyle ilgilendi.¹⁰ Görüldüğü gibi bilgelik peşinde olanların bazıları teoriye bazıları pratiğe ağırlık vermiştir. Dolayısıyla bilgeliğin teorik kısmı ve pratik kısmından bahsedilir.

326
OMÜİFD

Bilmenin eksiksiz oluşu anlamındaki bilgelik genellikle kendini tanımanın bilgisi olarak anlaşılır ve bir şey bilmemenin bilgisinin gerçek bilginin kaynağı olduğu savıyla Sokrates’e (MÖ 469-399) atfedilir.¹¹ Sokrates, Sofistlerin temelsiz bilgilerine nihai önem atfetmelerine ve bilgili oldukları öngörüsüyle o bilgiyi para karşılığı paylaşmalarına tepki göstermiş, “Tek bildiğim hiçbir şey bilmediğimdir” diyerek neyi bilmediğini bilmesinin yol göstericiliğine inanmış olarak mütevazı bir duruşla hakikat arayışını devam ettirmiştir. Görüldüğü gibi felsefenin etimolojik kökeni philosophia ile sophia kavramlarını birbirinin karşısına getirmesi bakımından adeta Sokrates’in Sofistlere karşı duruşunu da resmeder. Sofistlere karşı koyanların başında yer almasına rağmen Sokrates’in sofist

⁹ Herakleitos, *Fragmanlar*, trc. Cengiz Çakmak, (İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005) 131.

¹⁰ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 4-5.

¹¹ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975) 30

olduğu iddiasıyla yargılandığı gerçeği de onu yargılayanların bilgelikten ne derece uzak olduğunu gösteren bir delildir. Sokrates savunmasında, “ben biliyorum ki, az ya da çok bilge değilim”¹² “oysa gerçekte, yargıçlar, belki yalnız Tanrıdır bilge olan”¹³ diyerek felsefenin etimolojik kökenine sadık bir duruş sergilediğini belirginleştirmektedir. Sokrates yargılanmasına sebebiyet veren bilge ününün kendisine ait olmadığını belirttiikten sonra en bilge kişiyi bilgeliğin bir hiç olduğunu bilen kişi olarak tarif eder. Sokrates kendisini dinleyenlerin diğerlerinin bilgisizliğini ortaya çıkarmasına şahit olmalarından yola çıkarak kendisini bilgili zannettiklerini de ifadelerine eklemektedir.¹⁴

Aristoteles (MÖ 384-322) felsefenin mahiyetinin anlaşılması için “Bilgelik”in hangi tür nedenlerin ve ilkelerin bilimi olduğunun bilinmesini ön koşul olarak öne sürer. İnsanın sorunu fark etmesiyle, hayret etmesiyle ve bilmediğini bilmesiyle bilgelik yolunda kendini bulduğunu belirten Aristoteles’e göre bilgisizlikten kurtulmak için felsefe ile ilgilenen insanlar faydacı bir amaçla değil, sırf bilmek için bilimle ilgilenmişler ve bilgelik yolunu tutmuşlardır.¹⁵ Aristoteles bilgeliği ve temel hususiyetlerinin nedenlerini şöyle açıklar:

Bilgelik, yalnızca nedenlerin bilimi veya bilgisi değildir: O, aynı zamanda ilk ve en evrensel nedenlerin bilgisi olmak zorundadır. Çünkü doğal olarak kullandığımız bilgeliğin ölçütlerine en iyi cevap veren bilgi, bu bilgidir. O, en kapsayıcı bilgidir; bilinmesi en güç olan şeyin bilgisidir (çünkü en genel şeyler olduklarından onun konuları, duylardan en uzaktırlar); en kesin bilgidir (çünkü onun konuları en soyut, en az karmaşıktır); en fazla öğretici, kendi kendine en fazla yeten veya en bağımsız bilgidir. Nihayet o, en fazla otoriteye sahip olan bilgidir; Bunun da nedeni onun *inter alia* her şeyin ereksel nedenlerinin bilgisi olmasıdır.¹⁶

Yukarıdaki alıntıda teorik bir zeminde bilgeliği açıklayan Aristoteles’in bilgeliğin pratik yönüne de vurgu yaptığı görülür. Daha açık bir

¹² Eflatun, *Sokrates’in Savunması*, trc. Teoman Aktürel, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006) 17.

¹³ Eflatun, *Sokrates’in Müdafaaası*, 21.

¹⁴ Eflatun, *Sokrates’in Müdafaaası*, 21.

¹⁵ Aristoteles, *Metafizik*, trc. Ahmet Arslan, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996) 81-84.

¹⁶ Aristoteles, *Metafizik*, 41.

ifadeyle Aristoteles bilgeliğin teorik ve pratik kısımlarının olduğundan bahsetmektedir.¹⁷ Bu durumda Aristoteles'e göre bilgeliğin teorik kısmı sezgisel akla bağlı bilimsel bir bilgidir, hatta bilimlerin en kesini olsa gerektir.¹⁸ Aynı zamanda bilgeliğin teorik kısmı zorunlu gerçekliklerin bilgisi olarak bilimseldir. Bilgeliğin pratik kısmı ise bilgeliğin teorik kısmını tamamlamaktadır.¹⁹ Aristoteles'e göre teorik bilgiye sahip kişi sadece ilk prensiplere dayanan şeyleri bilmez, aynı zamanda ilk prensipler hakkında gerçeği de bilir. İnsana ve insanın eylemlerine yönelik şeylerle ilgili olan pratik bilgelik ise sadece geneli değil, özeli de kapsamına alır. İnsanlar teorik bilgiye sahip olan kişiyi sürekli aynı görürlerken, pratik bilgiye sahip olan kişiyi değişik algılarlar. Kendisi hakkındaki çeşitli nesnelere iyice bakan ve aydınlanmış bir vicdanı içeren pratik bilgelik kişinin herhangi bir durumda doğruyu seçme yetisi şeklinde de tarif edilebilir. Aristoteles'e göre bu tanımlar ışığında Anaxagoras, Thales ve benzer yaklaşımdakiler pratik bilgiye değil, teorik bilgiye sahiptirler. Çünkü onlar pratik bilgeliğin gerektirdiği kendi avantajlarına olan şeyleri ya da insani iyilikleri aramazlar; dikkat çekici, takdire şayan, zor ve Tanrısal ancak yararsız şeylerle ilgilenirler.²⁰

328

OMÜİFD

Aristoteles'e göre insan doğası birçok yönden sınırlı olduğu için bilgiye sahip olmayı insanın gücünün ötesinde görmek gerekir. O Simonides'in 'yalnız Tanrı bu imtiyaza sahip olabilir' ifadesini alıntılar ve olumlar.²¹ Ona göre "hakikatin araştırılması bir anlamda güç, bir başka anlamda kolaydır. Bunun bir delili, hiç kimsenin tam olarak onu elde

¹⁷ Kitabın İngilizce baskısında teorik bilgelik, "wisdom" ya da "philosophical wisdom" şeklinde geçerken, Türkçe baskıda "bilge" şeklinde çevrilmiştir. Pratik bilgelik türü ise İngilizce baskısında açık bir şekilde "practical wisdom" şeklinde geçerken, Türkçe baskıda "aklı başındalık" olarak çevrilmiştir. Bk. Aristotle, *The Nicomachean Ethics*, Trans. David Ross, (New York: Oxford University Press, 2009) 108; Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, (Ankara: Ayraç Yayınları, 1997) 120.

¹⁸ Aristotle, *The Nicomachean Ethics*, 108; *Nikomakhos'a Etik*, 120.

¹⁹ Ryan Sharon, "Wisdom", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, erişim: 14.06.2019, <https://plato.stanford.edu/entries/wisdom/>

²⁰ Aristotle, *The Nicomachean Ethics*, 108-109; *Nikomakhos'a Etik*, 120-121; Jacques P. Thiroux, *Ethics: Theory and Practice*, (New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1995) 79.

²¹ Aristoteles, *Metafizik*, 81-84.

edememesi, ancak öte yandan insan türü olarak ondan uzak olmamamızdır.”²² Tam bilgisi Tanrı’da bulunan hakikatin insan tarafından araştırılması gerekir. Aristoteles’e göre “insanın kendine uygun olan bilgiyi aramakla yetinmemesi doğru değildir.”²³ Yani insanın kendine uygun olan bilgiyi bulduğunu iddia etmesi yerine aramakla yetinmesi doğrudur. Bu da insanın bilgelik iddiasında değil, bilgeliğin peşinde olması gerektiği anlamına gelir. Buna mukabil insanın “kendisine uygun olan bilgiyi aramamakla yetinmesi de doğru değildir.”²⁴ Yani insanın kendisi için gerekli bilgiyi temsil eden bilgeliği aramayıp ihmal etmesi de doğru değildir. Her iki durumda da doğru olan insanın bilgeliği aramasıdır. Birinci durumda yanlış olan insanın bilgeliği bulduğu iddiası, ikinci durumda ise yanlış olan bilgeliği bulamayacağı öngörüsüyle hiç aramamasıdır.

İlk Çağ’da, varlığa ve hayata ilişkin bilgelik arayışı olarak ortaya çıkan felsefenin Orta Çağ’da aldığı rengi Tanrı kavramı belirlemiştir. Felsefe, Orta Çağ’da, bu kez ilahi hikmetle tanımlanmaya başladı ve bu dönemde filozoflar felsefeyi hikmetle özdeş değerlendirdiler.²⁵ Sophia (Bilgelik) anlamında kullanılan hikmet, bilim ve felsefeyle yakından ilişkilendirilir, bununla birlikte onları aşan ve onların ötesinde bir kavram olarak görülür. İnsanın ulaşabileceği tüm bilgilere nüfuz edebilmesini kapsayacak genişlikte tanımlanan hikmet kavramı, yüce manevi gerçekliklere atıfla tarif edilir.²⁶ Orta Çağ İslam dünyasında da Sophia’nın kullanımına yönelik benzer şekilde hikmet vurgusu yapılmıştır. Hz. Muhammed’in rehberliğinde İslamiyetin yayılmasıyla hikmet kavramı mer-

²² Aristoteles, *Metafizik*, 145.

²³ Aristoteles, *Metafizik*, 84. Cafer Sadık Yaran bunun Yeniçağın modernist filozoflarının hatası olduğu söyler. Bk. Yaran, *Bilgelik Peşinde*, 99.

²⁴ Yaran Aristoteles’in bahsi geçen cümlesini daha tam hale getirmek için onun cümlesine benzer bu cümleyi önermektedir. Bk. Yaran, *Bilgelik Peşinde*, 99-100. Yaran buradaki yanlışın da çağdaş postmodernist filozoflara atfedebileceğini söyler. Bk. Yaran, *Bilgelik Peşinde*, 99.

²⁵ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 5.

²⁶ A. M. Goichon, “Hikma”, *The Encyclopaedia of Islam*, Ed. B. Lewis, V. L. Menage, Ch. Pellat, J. Schacht, E.J. Brill, (London: Luzac & Co., 1986) 3: 377-378.

kezi bir öneme sahip oldu.²⁷ İslam felsefesi kitaplarında Sophia genel itibariyle hikmet olarak anlamlandırılmış, felsefe ise hikmet sevgisi olarak tanımlanmıştır. Hatta doğrudan doğruya İslam düşüncesinin terimleri kullanıldığında “İslam Felsefesi” yerine “Hikmet” demenin daha doğru olduğu iddia edilmiş, “Hikmet”in İslam toplumu için gerekli bir düşünce alanı olduğu belirtilmiştir.²⁸ İslam filozoflarının çoğu 9. yüzyılın sonundan itibaren felsefe yerine “hikmet” kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Bu durum bazen felsefe aleyhtarlığına Kuran’da sıklıkla geçen hikmet kavramıyla çözüm bulmak ve felsefeyi İslamileştirmek hedefleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra İslam filozofları felsefe kavramı içinde etimoloji ve anlam yönünden hikmet kavramını ya da tam tersi olarak hikmet kavramı içerisinde felsefe kavramını bulmuş da olabilirler. İslam filozofların tarafından filozof kavramı, “hikmeti seven” ve “hikmete sahip olan” manasında kullanılmıştır.²⁹ Felsefe ve hikmet kavramları ve onlardan türemiş diğer kavramlar arasında özdeşleşmeye giden bir yaklaşım görülmekle birlikte hikmet ve hâkim kavramlarının felsefe ve filozof kavramlarından daha geniş bir anlam sahasına sahip olduğuna yönelik de bir yaklaşım mevcuttur.³⁰

330

OMÜİFD

²⁷ Temel İslam kaynakları olarak Kuran ve Hadis incelendiğinde hikmetin İslam’daki önemi anlaşılır. Kuran’ı Kerim’de hikmetin yani felsefenin çokça hayır barındıran yararlı bir etkinlik olduğundan ve Allah tarafından verildiğinden bahsedilir. Ayrıca hikmete mazhar olabileceklerin ancak akıl sahipleri olduğu da vurgulanarak Kuranda hikmet kavramının vahiy ve akıla yönelik bir sentezle açıklandığı görülür. Hadislerde ise hikmete mü’minin erişmesi gerektiğine ve hikmetin mü’min bir kimliğe yakıştığına vurgu yapılır. Konunun kapsamını dikkate alıp fazla uzatmamak isteğiyle burada bir ayet ve bir hadis örnekleriyle hikmet kavramının önemini belirtmek yerinde olacaktır. “Hikmeti dilediğine verir; şüphesiz hikmet verilene çokça hayır da verilmiştir. Ancak akıl sahipleri düşünüp anlar.” (el-Bakara, 269/2) “Hikmet, mü’minin kaybolmuş malıdır; onu nerede bulursa alır” (İbn Mace, Zühd 15; Tirmizi, İlim 19)

²⁸ Kitabın sunuşunda yer alan çevirenin ifadeleridir. Bk. Henry Corbin, *İslam Felsefesi Tarihi: Başlangıçtan İbni Rüşd’ün Ölümüne*, trc. Hüseyin Hatemi (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010) 9.

²⁹ Mehmet Bayrakdar, *İslam Felsefesine Giriş*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017) 43-46.

³⁰ Mehmet Bayrakdar bu konuyla ilgili olarak şu cümleleri ifade eder: “Her felsefe hikmet olabilir, fakat her hikmet felsefe olmayabilir.” “Her filozof hâkim olabilir, fakat her hâkim filozof demek değildir.” Bk. Bayrakdar, *İslam Felsefesine Giriş*, 44, 46.

İslam filozoflarına göre felsefe gerçekliğin bilgisidir. Onlar da felsefeyi Yunanlılar gibi genel olarak tecrübenin üstünde ve ötesinde bir şeye bağlamışlar³¹, hikmet kavramını çağrıştıracak şekilde eşyanın mahiyet ve hakikatini bilmek, varlığın sebebini açıklama gayreti olarak tanımlamış, tanımlarda insanın kendini bilmesine vurgu yapmışlardır. Örnek vermek gerekirse, İslam filozofu el-Kindi (M.S. 801-873)'nin tanımı şöyledir: "İnsanın gücü ölçüsünde varlığın hakikatini bilmesidir."³² Kindi'ye göre filozofun amacı bilgisi bakımından gerçekliğe ulaşmak, eylemi bakımından gerçekliğe uygun şekilde davranmaktır. Mutlak gerçekliğe "Mutlak Bir" olmaksızın ulaşamaz.³³ Görüldüğü gibi Kindi de Sokrates ve Aristoteles gibi Mutlak bilgiğe gidişin anlamlı yolunu Tanrı'ya çıkarmaktadır. İbn Sina'nın Kindi'ye benzer bir şekilde yaptığı felsefe tanımı ise şöyledir: "Hikmet, insani nefsin işlerini mükemmelen yapması ve gücü uyarınca nazari ve ameli gerçeklikleri tasdik etmesidir."³⁴ İbn Sina da tıpkı Aristoteles gibi hikmetin pratik ve teorik kısımlarının olduğunu olumlar ve nazari işlerle ilgili olan hikmete nazari hikmet, ameli işlerle ilgili olan hikmete ise ameli hikmet der.³⁵ Teorik hikmet varoluşları insana bağımlı olmayan varlıkların kesin bilgisini arar, pratik hikmet ise insan eylemlerinde iyiyi arar.³⁶ İbn Sina'nın hikmet anlayışı ile Aristoteles'in bilgeliğin anlayışındaki benzerlik ifade edildikten sonra İslam filozoflarının pratik felsefelerinin hikmeti genel olarak yansıttığı söylenebilir. Felsefeyi hikmet olarak algılayan İslam filozoflarının tıp, matematik, fizik vb. bilimlerle hikmet arasında kurdukları ilişki dolayısıyla Yeni Çağın

³¹ M. M. Sharif, *A History of Muslim Philosophy* (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1963) 424.

³² Kindi, "İlk Felsefe Üzerine/Kitab fi'l-felsefetü'l-ula", *Kindi: Felsefi Risaleler içinde*, trc. Mahmut Kaya, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2006) 139. Mehmet Bayraktar ise eserinde Kindi'nin felsefe tanımını şu şekilde vermektedir: "Felsefe, insanın kapasitesi ölçüsünde ebedi-külli şeylerin hakikatlerinin, mahiyetlerinin ve sebeplerinin bilgisidir." Bk. Bayraktar, *İslam Felsefesine Giriş*, 42.

³³ Alfred L. Ivry, *Al-Kindi's Metaphysics* (Albany: State University of New York Press, 1974) 55.

³⁴ İbn Sina, *Uyunu'l Hikme*, (Beyrut, Lübnan: Daru'l Kalem, 1980) 16.

³⁵ İbn Sina, *Uyunu'l Hikme*, 16.

³⁶ Goichon, "Hikma", 378.

bilim merkezli bilgelik anlayışına da oldukça yaklaşmış oldukları söylenebilir.

Yeni Çağ'da düşünmenin merkezinde bilim yer almaktaydı. Bu çağda insanlık bilgelik arayışına özellikle Anglo-Sakson deneycilerin öncülüğünde bilim aracılığıyla devam etmiş ve felsefe, bilim perspektifinden tanımlanmıştır. Modern felsefenin kurucusu René Descartes (1596-1650) felsefeyi bilgi ve bilgelik üzerinden tanımlamıştı.³⁷ Bu da felsefenin bilgellik ile ilişkisini belirginleştirmektedir. Descartes'a göre "felsefe sözünden bilgeliği inceleme anlaşılır, bilgelikten de yalnız işlerimizde ölçülülük değil, fakat hayatımızı sevk ve idare için olduğu kadar sağlığımızı koruma ve bütün zanaatların icadı için de insanın bilebildiği bütün şeylerin tam bir bilgisi anlaşılır. Bu bilginin böyle olması için de onun ilk nedenlerden çıkarılmış olması gerekir."³⁸ İlk nedenleri, ilkeleri aramakla asıl felsefeye ulaşılabileceğini belirten Descartes'a göre de "Hakikatte ancak ve yalnız Tanrıdır ki, tam olarak bilgedir, yani her şeyin hakikati hakkında tam bilgisi vardır; fakat denilebilir ki, insanlar, daha önemli hakikatler hakkında az veya çok bilgi sahibi oldukları ölçüde az veya çok bilgellik sahibidirler."³⁹ Zaten düşüncede de Tanrı tam ve mükemmel varlık olarak belirir. Descartes'e göre tam ve eksiksiz bir varlığın olduğu fikri Tanrı'nın var olduğunu kanıtlar. Mutlak bilgeliğe sahip mükemmel varlık fikri insanın kendi varoluşundan gelmektedir. Var olmak zarureti ve varlık ise esasında Tanrı'dan gelmektedir. Özü düşünmek olan bir varlık olarak insanın varlığı, varoluşunu Tanrı'ya borçluyken Tanrı'nın varoluşu ise insanın düşüncesinde ontolojik bir bağlamda mutlak gerçekliğe ulaşır.⁴⁰ "Mutlak Bilgellik" ile insanın bilgeliği arasında bağlantı kuran Descartes epistemolojisi gibi "Mutlak Varoluş" ile insanın varoluşu arasında bağlantı kuran Descartes ontolojisi böylelikle anlam merkezli varoluşsal konuların da zeminini teşkil eder. Descartes felsefesinde düşünen

332

OMÜİFD

³⁷ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 5, 6.

³⁸ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, trc. Mehmet Karasan, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997) 5-6.

³⁹ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, 6.

⁴⁰ Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, v, 35-38, 77.

bir varlık olarak kendisine yer bulan insan, 20. yüzyılda bu tanımlamayla yetinemeyecek ve anlam arayan bir varlık olarak yeni sahnede varoluşsal konumunu belirginleştirecektir.

İki büyük dünya savaşı gören 20. yüzyılda felsefenin merkezine, başka her çağdan daha çok olmak üzere, insani ve ahlaki problemler geçmiştir.⁴¹ Dolayısıyla insanlık bu yüzyılda varoluşsal sorunlar ve anlamsızlık problemiyle karşılaşmıştır. Böylece II. Dünya savaşından sonraki dönemde Avrupa'da varoluşçuluk yaygınlaşmıştır. Söz konusu çağdaş dönemin varoluşçular kanadının teist bir temsilcisi olarak Karl Jaspers (1883-1969) felsefenin etimolojik kökenine sadık kalan isimler arasındadır. Jaspers felsefeyi kaçınılmaz bir şey olarak değerlendirir ve felsefeyi reddedenin bile felsefe yaptığından bahseder. Felsefenin hedefini hakikati aramak olarak belirleyen Jaspers de felsefenin etimolojik kökenine sadık kalan daha önce ele aldığımız diğer filozoflar gibi bilgiyi seven anlamındaki “philosophos” kavramını bilgin anlamına gelen “sophos” kavramına zıt bir şekilde konumlandırmış ve kendisi için ilkinin tercih etmiştir. “Yolda olmak” anlamında ele aldığı felsefede soruların önemine dikkat çekmiş, her cevabın yeni bir soru üretmesi gerekliliğine işaret etmiş ve son sözü söyleme talebindeki dogmatizme karşı sağduyuya davet etmiştir. Kendini gerçekleştiren bir vazife olarak ele aldığı felsefenin bilmiş olmada değil, bilgeliği sevmeye anlam bulduğunu ve varlığa açılan insanın tarihi gerçekleşmesine katkıda bulunduğunu belirtmektedir.⁴²

Philosophia'nın bilgelik merkezli tanımlanmasının felsefede tarihsel izdüşümü konusunu bitirirken daha sonraki kısımda felsefeye “Logos” kavramının eklenmesiyle oluşturulacak iki yeni kavramın amacına en yakın bir şekilde felsefe tanımlaması yapan ismin Karl Jaspers olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bilgelik sevgisi şeklinde belirginleşen felsefe tanımına tersten bakarak modern dönemin izlerini taşıyan yeni bir perspektif sunan Emmanuel Levinas (1906-1995) da Karl Jaspers'in dışın-

⁴¹ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 5.

⁴² Karl Jaspers, *Felsefeye Giriş*, trc. Mehmet Akalın (İstanbul: Dergah Yayınları, 1981) 31-32.

da ele alınabilecek önemli diğer bir isimdir. Levinas felsefeyi bilgeliğin sevgisi olarak tanımlamanın ötesine geçerek felsefeyi “sevginin bilgeliği (wisdom of love)”⁴³ şeklinde tanımlamıştır. Ona göre adaletle uğraşmanın zorunluluğunda görülen nesnellik fikrinin zemininde tanımlanan felsefe bir yönüyle merhametin derinliğindeki bilgeliğin beliricisidir, daha kısa bir ifadeyle tıpkı sevginin olduğu gibi merhametin de bilgeliğidir.⁴⁴ Bu bakımdan felsefe varlığın sınırlarına getirilen bir ölçüdür, barış ve yakınlık içeren sevginin bilgeliğidir.⁴⁵ Levinas sevginin bilgeliği olarak felsefeyi bilincin, bilginin ve adaletin doğuşuna benzetmiştir.⁴⁶ Levinas’a göre insan terk edemediği bir gerçeklik olarak varoluş karşısında edilgendir ve adeta insan varlığın içine kısırlanmıştır.⁴⁷ Varoluşsal sorunları ve belki de varoluş sorununun kendisini ele alan Levinas varoluşun anlamını ya da anlamsızlığını ele alırken “insanı varlığı anlayan bir varolan”⁴⁸ olarak tanımlar. Levinas’a göre anlam “edilgin sentezden itibaren duyumun duyulması/hissedilmesi fiilinin ta kendisinde meydana gelir.”⁴⁹ Görüldüğü gibi Levinas varoluş başta olmak üzere sevgi, bilgelik ve anlam kavramlarını var olanın ötesinde, birlikte ve yeniden düşülmüştür. Bu düşünce biçimi felsefeye yeni bir bakış sunan Sophialogos ve Logosophia kavramları için de anlamlı bir zemin oluşturmaktadır.

334

OMÜİFD

2. Philo ve Sophia Kavramlarına Logos Kavramının Kattığı Anlam

Felsefenin temeli “bilgelik sevgisi” olarak atılmış, birçok önemli filozof bilgelik sevgisi olarak felsefeyi olumlamış ve bilgelik konusunda bir ara-

⁴³ Emmanuel Levinas, *Alterity and Transcendence*, trc. Michael B. Smith (London: The Athlone Press, 1999) 144; Philosophy, “Justice and Love”, *Entre Nous: On Thinking of the Other*, trc. Michael B. Smith (New York: Columbia University Press, 1998) 104; “Felsefe, Adalet ve Aşk”, Sonsuza Tanıklık (İstanbul: Metis Yayınları, 2002) 242.

⁴⁴ Levinas, “Philosophy, Justice and Love”, 104; “Felsefe, Adalet ve Aşk”, 242.

⁴⁵ Emmanuel Levinas, *Alterity and Transcendence*, 144.

⁴⁶ Emmanuel Levinas, *God, Death and Time*, trc. Bettina Bergo (California: Stanford University Press, 2000) 183.

⁴⁷ Alain Finkielkraut, *Sevginin Bilgeliği*, trc. Ayşen Ekmekçi, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012) 14.

⁴⁸ Levinas, “Felsefe, Adalet ve Aşk”, 249.

⁴⁹ Rodolphe Calin, François-David Sebbah, Levinas Sözlüğü, trc. Murat Erşen (İstanbul: Say Yayınları, 2011) 19.

yışı felsefe için elzem görmüşlerdir. Bunun yanı sıra felsefenin her zaman “bilgelik sevgisi” olarak kal(a)madığı görülmesi gereken bir gerçekliktir.⁵⁰ Oysaki insanın “tek başına bilgiye değil onun yanında bilgeliğe ve tek başına erke değil onun yanında erdeme ihtiyacı vardır.”⁵¹ Bu nedenle felsefenin etimolojik anlamına dönmesi gerekmektedir. Zaman zaman felsefenin tarihsel sürecinde bu ilk ve etimolojik anlamdan sapmalar olsa da, günümüzde anlam arayışını ciddiye almayan, bilge olmayı cesaretlendirmek yerine tenkitçi olmayı öğreten yaygın paradigma aksini savunuyor görünse de felsefenin -ilk ve etimolojik anlamıyla uyum içinde gerçek misyonu bilgeliğin peşinde olmak şeklinde belirginleştirilebilir. Belirginleşen bu anlamıyla felsefe kendi döneminin dar sınırlarını aşmayı, geçmişe bakarak geleceği planlamayı ve yaşamın anlamını kavramaya yaklaşmayı başarabilir. Bu gerekçelerle felsefenin anlam merkezli yeni bir perspektifle etimolojik anlamına yeniden farklı bir kazanımla dönmesi ve felsefenin temel problemlerinin çözümünde bu ilk ve etimolojik anlamının kullanılması oldukça faydalı görünmektedir. Söz konusu anlamın daha belirgin bir hal alabilmesi için Philo ve Sophia kelimelerine Yunanca karşılıklarından birisi de anlam olan Logos kelimesinin eklenmesi uygun görünmektedir. Çünkü felsefenin anlamı da içine alan geniş bir kapsam alanı bulunmakta; fakat etimolojik kökeninde de açıkça görülen bu yönü son dönemlerde yeterince öne çıkarılmayan bir boyut olarak kalmaktadır. Philosophia'nın zaten içerisinde yer alan Sophialogos yöntem itibarıyla, Logosophia ise içerik itibarıyla felsefe faaliyetinin anlamı araştıran yönüne tekabül etmektedir. Sophia ile Logos arasındaki sentezin anlam ile bilgeliği birleştirip bütünleştirerek felsefedeki anlama ve anlamlandırma ihtiyacına karşılık gelebileceği düşünülmektedir.

Peki Logos ne anlama gelmektedir? Logos tanımlaması yapılmadan önce ilkin belirtilmesi gereken Logos'un başka dillere çevrilmesi son derece zor, çok anlamlı bir kelime olduğudur.⁵² Logos, Yunanca'da söz (bir

⁵⁰ Yaran, *Bilgelik Peşinde*, 93.

⁵¹ Yaran, *Bilgelik Peşinde*, 97.

⁵² Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi: Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006) 1: 195.

bütün oluşturan söz, cümle, tam söz), konuşma, düşünce, kavram, us, akıl, akılsal konuşma, anlam, anlamlı konuşma, açıklama, oran ve evren yasası anlamlarına gelmektedir.⁵³ Logos kavramı, bir şeyin her ne ise o olmasını sağlayan nedenleri, fenomenleri açıklamak için kullanılan yöntem ve ilkeleri, herhangi bir şeyi anlaşılır kılan temeli kapsamına alır.⁵⁴ Logos kavramı felsefi bir çerçeve içerisinde ilk kez Herakleitos'ta görülmüş ve onunla birlikte felsefenin temel kavramlarından biri olmuştur.⁵⁵ Herakleitos'a göre gerçeklik Miletli doğa filozoflarının yaptığı gibi sadece maddecilikte değil, oluş ve yenilenmedeki Tanrısal ruhla yani Logosla açıklanabilir fakat insanlar bunu hiçbir zaman tam anlamayacaklardır. Buradaki Logos, söz, düşünce, anlam, Tanrısal ruh, evrensel us, akıl ve doğa anlamlarına gelen evrendeki akışı ve oluşumları düzenleyen ilke, her şeye hükmeden bir tek Tanrısal dünya-kanunudur. Herakleitos'un ifadelerine bakıldığında onun Logos teriminin ölçü ve yasa anlamını belirginleştirdiği görülür. Ona göre dünyanın içkin nedeni olan Logos, varlıktaki uyumsuzluğun arkasındaki uyum ilkesidir ve sözün yaslandığı hakikat veya anlam olarak anlaşılabilir.⁵⁶ Herakleitos insanları Logos'u kavrayabilen ve kavrayamayan şeklinde ikiye ayırır. Logos'u kavramanın hem teoriyi hem de pratiği bütünleştirmekle olacağını ifade eder. Bu düşüncesiyle Herakleitos Logos ile bilgelik arasında bağlantı kurar ve en üstün amacı bilgelik şeklinde belirleyerek bilgeliği hem doğruyu bilmek, hem de doğruya uygun şekilde yaşamak şeklinde tarif eder.⁵⁷ Herakleitos gibi Logos'un evrensel us anlamını olumlayan diğer bir kesim Stoalılardır.⁵⁸ Herakleitos'un varlık görüşünü yeniden canlandıran Stoalılara göre logos, evrendeki rasyonel düzenin kozmik akıl ilkesidir ve insana

336

OMÜİFD

⁵³ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 154, 195; Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 117; Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 552.

⁵⁴ Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 552.

⁵⁵ Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 117; Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 552.

⁵⁶ Herakleitos, *Fragmanlar*, 131, 267; Walther Kranz, *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar*, trc. Suat Y. Baydur, (İstanbul: Cinius-Sosyal Yayınları, 2014) 65; Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 195; Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 552-553; Timuçin, *Felsefe Sözlüğü*, 345.

⁵⁷ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, 207-208.

⁵⁸ Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 117; Timuçin, *Felsefe Sözlüğü*, 345.

evrendeki düzeni ve amacı anlama olanağı veren bireysel akıldır.⁵⁹ Sofist Gorgias'ta ise logos, karşı konulmaz gücü olan söz anlamına gelir ve akli değil de duygu ve tutkuları etkiler.⁶⁰

Logos'un anlam çerçevesi çizilmeye çalışıldıktan sonra bu çalışmada "Logos" kavramının Victor Frankl (1905-1997)'in kullandığı manaya yakın bir şekilde kullanıldığını belirtmekte yarar vardır. Frankl "Logos" ve "Terapi" kavramlarının bir birleşimi olarak geliştirdiği "Logoterapi" kavramı için Logos'un manalarından biri olan "anlam" alternatifini tercih etmiş⁶¹ ve Logoterapi kavramını "anlam merkezli bir psikoterapi" (meaning-centered psychotherapy)⁶² şeklinde tanımlamıştır. Ona göre "anlam yoluyla terapi"⁶³ şeklinde çevrilebilecek Logoterapi kavramı, terapi yoluyla anlam olarak tanımlanabilecek geleneksel psikoterapi düşüncesinin tam tersidir.⁶⁴ "Üçüncü Viyana Psikoterapi Okulu" olarak da adlandırılan "Logoterapi" teorisi, insan varoluşunun anlamına ve insanın böyle bir anlama yönelik arayışına odaklanır. Logoterapiye göre, kişinin yaşamında bir anlam bulma çabası, insandaki temel motivasyonel güçtür.⁶⁵ En kısa ve net ifadesiyle, insanın anlam arayışı hayattaki temel güdüdür. Bu çalışmada "Logoterapi" kavramından ilham alınarak "Logosophia" kavramı üretilmiş ve kavram "anlam merkezli bir bilgelik" (meaning-

⁵⁹ Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 553.

⁶⁰ Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 553.

⁶¹ Eserde geçen tanım şöyledir: Logos is a Greek word which denotes "meaning." Bk. Victor E. Frankl, *Man's Search For Meaning: An Introduction to Logotherapy*, (Boston: Beacon Press, 1992) 104; Tanımın Türkçesi ise şöyledir: Logos "anlam" anlamına gelen Yunanca bir kelimedir. Bk. Frankl, Victor E., *İnsanın Anlam Arayışı*, trc. Selçuk Budak, (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2009) 112. Buradaki tercihin "Logos" kelimesini sınırlandırmaması ve sadece bu anlamda kullanıldığı ön yargısına sebep olmaması için bir önceki paragrafta "Logos" kelimesinin Yunancadaki diğer kullanımlarına da işaret edilmiştir. Bu çalışmada diğer kullanımları da kapsama dahil edilmekle birlikte Sophilosos ve Logosophia kavramlarının bir bileşeni olan "Logos" kelimesinin "anlam" manasının ön plana çıkarıldığını belirtmekte fayda vardır.

⁶² Frankl, *Man's Search For Meaning*, 104; *İnsanın Anlam Arayışı*, 112; Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı: Psikoterapi ve Hümanizm*, trc. Selçuk Budak, (Ankara: Öteki Yayınevi, 1994) 14.

⁶³ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, 14.

⁶⁴ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, 14.

⁶⁵ Frankl, *Man's Search For Meaning*, 104; *İnsanın Anlam Arayışı*, 112-113.

centered sophia) veya “anlam yoluyla bilgelik” şeklinde tanımlanmıştır. Logos kelimesi böylelikle alternatif diğer manalarına da telmih yapılarak temelde “anlam” manasına gelecek şekilde ele alınmış ve bu kavramın yardımıyla felsefenin anlam arayışının belirginleştirilmesi hedeflenmiştir.

3. Sophialogos (Anlamın Bilgeliği) Yöntemi: Bilgelik Yoluyla Anlam Bulma⁶⁶

Felsefenin temel problemlerinin çözümünde ilk ve etimolojik anlamının kullanılması faydalı görünmektedir. Felsefenin Yunanca Philo (sevgi) ve Sophia (bilgelik) kelimelerinin anlamlarını taşıyan etimolojik kökenine sadık kalınarak yapılan ilk tanımlamasıyla oluşan anlam kapsamına, Logos (anlam) kavramının da eklenmesiyle Sophialogos (Anlam(ın) Bilgeliği) ve Logosophia (Bilgeliğin Anlamı) şeklinde iki yeni kavram oluşur. Denilebilir ki, bu iki kavramla felsefede anlam arayışı belirginleşebilir ve daha anlaşılır bir zemin bulabilir. Önerilen kavramlardan ilkinen yakın “Sofyaloji” (sophia-logy, bilgelikbilim) kavramı “Sofyalojik Epistemoloji” tamlamasıyla daha önceden kullanılmıştır. Sofyalojik epistemoloji dikotomilere alternatif olarak öne sürülmüş ve epistemolojinin ele aldığı felsefi problemlere, bilgelik perspektifinden bakarak çözümlenmelerde bulunmayı önermiştir. Felsefenin adına da gerçek misyonuna da uygun düşen bu yeni epistemoloji anlayışı, epistemolojik krizlerin çözümü için bilgi ile bilgelik arasındaki kopmuş olan tarihsel diyalojik bağın onarılması ve geliştirilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır.⁶⁷

Sofyalojik epistemoloji katı bir şekilde savunulan rölativizm, mutlakçılık, dogmatizm, septisizm, temelcilik, anti-temelcilik, nihilizm ve pragmatizm gibi herhangi bir düşünce sistemine teslim olmamak anlamında kullanılmıştır. Sofyalojik Epistemolojide Descartes ve Derrida örnekleri aşırı uçlarda belirtilip bilgelik bilincinden uzak olarak tarif edildikten sonra Habermas ve Gadamer bilgelik bilincine sahip filozoflar olarak tanıtılır. Bu tasnifin gerekçeleri ise şöyledir: Descartes’ın epistemo-

⁶⁶ Konunun şekil üzerinden anlatımı için bk. Ekler, Şekil 1.

⁶⁷ Yaran, “Çağdaş Epistemolojik Dikotomiler ve ‘Sofyalojik’ Bir Epistemoloji Önerisi” 21-43.

lojisi adeta Tanrısal kesinlikte mutlak, evrensel, zorunlulukla doğru önsel temellere dayanan, nesnel bir bilgi iddiası öne sürmektedir. Derrida'nın epistemolojisi ise bütün söylemlerin aşırı ölçüde retoriğe ve dil oyunlarına bağlı olduğu sonucunu getirir. Bu özellikleri dolayısıyla onlar aşırı uçlarda yer almaktadır. Descartes'in kesinliği ve Derrida'nın müphemliğinin dışında kalan alanlarda Habermas'ın eleştirel teorisi ve Gadamer'in hermenötüğü, temelci ve anti-temelci yaklaşımların götürdüğü objektivizme veya nihilizme düşmeyen bilgece bir tutuma sahiptir. Habermas'ın hem temel arayıcı hem de anti-temel arayıcı konumunu tuhaf bir şekilde bir araya getiren, bilgi teorisinde var olan hakikat teorisi bir 'uzlaşım' teorisidir. Gadamer'le karşılaştırıldığında bu yaklaşım orta noktanın temelcilik tarafına daha yakındır. Gadamer'in yeri ise, ortanın anti-temelci tarafındadır.⁶⁸

Sofyalojik epistemolojiye benzerliği olumlanan Sophialogos kavramı ne anlama gelir ve Sophialogos yönteminin kapsamı nedir? En yalın ifadesiyle Sophialogos varoluşsal anlam bilgeliğine vurgu yaparak yeni bir perspektif sunan "Anlam(ın) Bilgeliği"dir. Bilgelik yoluyla anlam bulmayı önerir ve hakikatin anlamına ulaşma sürecinde bilgeliği bir yöntem olarak sunar. Sophialogos felsefenin anlam merkezli boyutunun ön plana çıkarılması sürecinde yöntem kısmını sembolize eder ve bilgelik peşinde olan felsefeye uygun aşırılıklardan uzak "anlam"lı bir yöntem önerir. Bu çalışmada Sophialogos kavramı, daha önce kullanılmış olan Sofyalojik epistemoloji tamlamasındaki "Sofyaloji" kavramıyla anlamsal yakınlığa sahip olmakla birlikte ondan farklı bir tanımlamaya sahiptir. Bu nedenle yeniden kavramsallaştırılacaktır. Anlam merkezli felsefe yapmanın yön-temsel kısmını temsil eden Sophialogos bilgelik yoluyla felsefe yapma biçimi olarak görülebilir. Bilgelik yoluyla anlam bulma süreci ılımlı bir versiyonla karşılaşmayı gerektirir. Burada bilgelikten kasıt ılımlı bir versiyon önerisi şeklinde belirir. Böylece Sophialogos yönteminin hedefleri anlam vurgusuyla kutuplaşmayı engellemek, ılımlı yaklaşımlara kapı

⁶⁸ Yaran, *Bilgelik Peşinde*, 97-101. Konunun şekil üzerinde sunumu için bk. Ekler, Şekil 2.

aralamak ve nötr noktaya nazaran kendi görüşünü ılımlı bir formda savunmak şeklinde sıralanabilir.

Anlam merkezli felsefe yapma düşüncesiyle geliştirilen temel kavramlardan ilki Sophialogos, felsefi problemlerin çözümünde kullanılmak üzere ılımlı anlam dairesi oluşturmak hedefiyle yeni bir yöntem önermektedir. Bu yöntemle birlikte uç noktalarda yer alan yaklaşımların epistemolojik anlamdaki benzerlikleri dolayısıyla düşünürler, farklı kutuplarda dahi olsa hem kendi görüşlerini savunabilecek hem de karşı tarafla çatışmaya gitmeden düşüncelerini ortak anlam zemininde ifade etme imkanı bulacaktır. Bu epistemolojik anlayışta en önemli kazanımlardan biri farklılıkların farkındalığıyla bütünleşmedir. Böylelikle aşırı uç noktaların ara zemininde yer alan iki ılımlı versiyon, karşıt referans noktalarına sahip olsa dahi yöntemsel birlik çerçevesinde iddialarını anlamlı bir zeminde temellendirebilecektir. İlimli versiyon önerisi meseleye bütüncül bir perspektifle yaklaşan, resmin bütününe görülmesi gerekliliği vurgusuyla yeni anlam dairesini oluşturan, tutarlı ve dengeli bir yaklaşımın sergilendiği holistik bir yöntem önermektedir. Böylece anlam dairesinin genişlemesiyle karşı tarafların birbirlerini anlama eğilimi gösterebileceği çözüm merkezli bir perspektifin kazanılması mümkün olacaktır. Karşı iki taraf olarak belirlenen iddiaların makul ve faydalı kısımlarının birleştirilmesini öngören Sophialogos yöntemi tutarlı bir anlam dairesi oluşturmaktadır.

Sophialogos yönteminin daha anlaşılır olması için önceden öne sürülmüş bazı kavram ve yaklaşımlardaki izdüşümünü takip etmek uygun görünmektedir. Holistik ve tamamlayıcı bir yöntem kullanılarak geliştirilen kavramlar ve yaklaşımlar Sophialogos kavramının maksadını açığa çıkarmada faydalı olacaktır. Bu kapsamda Sophialogos yönteminin görülebileceği örnekler olarak “Tahkiki İmancılık” ve “İlimli Evrensel Özcü Yaklaşım” ele alınabilir.⁶⁹ “Tahkiki İmancılık” kavramı akıl ile imanun

⁶⁹ “Tahkiki İmancılık” ve “İlimli Evrensel Özcü Yaklaşım” tematik olarak konuyu bütünleştirmede için burada sadece bilgelik bilincini gerektiren Sophialogos yönteminin kul-

iman kavramı lehine bir sentezini önermektedir. Bu yönüyle bu kavramın geliştirilmesi sürecinde bilgelik bilincine sahip olduğu ve bu kavramın Sophialogos yönteminin ılımlı anlam dairesi oluşturma hedefini gerçekleştirdiği görülmektedir. İman-akıl ilişkisini Batılı din felsefecileri “Katı Akılcılık”, “Fideizm”, “Eleştirel Akılcılık” şeklindeki üç yaklaşım çerçevesinde incelemiştir. Bu tasnifte aşırı uçlar olarak “Katı Akılcılık” ve “Fideizm” belirlenirse “Eleştirel Akılcılık” ılımlı versiyona tekabül etmektedir. İman akıl ilişkisinde yer alan bu kavramlardan akıl ile imanın akıl kavramı lehine bir sentezini öneren “Eleştirel Akılcılık”ın Sophialogos yöntemiyle uyumlu olduğu görülmektedir. Bu kavram ortanın akılcılık tarafına yakın olduğuna göre burada ortanın imancılık tarafına yakın bir kavrama yönelik ılımlı versiyon önerisine ihtiyaç oluşmaktadır. Çünkü “Fideizm”in “Katı Akılcılık”ın zıddı olarak alınması makul görünmektedir. Bu durumda ise “Eleştirel Akılcılık” a mukabil imancılık kanadında ılımlı versiyonun oluşturulmadığı görülmektedir. Oluşan bu boşluk dolayısıyla ılımlı versiyon önerisi olarak “Tahkiki (eleştirel, ılımlı) İmancılık” geliştirilmiştir.⁷⁰ Bu kavramın oluşum süreci, bilgelik bilinciy-le anlamlı sentezler oluşturulabileceğini öngören Sophialogos yöntemini desteklemektedir.

Sophialogos yöntemine uygun kavram önerisinden bahsedildikten sonra yine bu yonteme uygun yaklaşım önerisinin verilmesi de açıklayıcı görünmektedir. Evrensel bir öz var mıdır? sorusu etrafında beliren tartışmalarda Evrensel özü olumlayan Evrensel özcü yaklaşımla, Evrensel özü reddeden Bağlamsalcı yaklaşım katı bir görünüm arz etmektedir. Bu iki katı tutumdan yani değer bakımından birbirinin aynı mesabesinde birbirini dışlayan düşman ikizlerden, birbirinden farklı fenomenlere sahip olmakla birlikte birbirini kucaklayan dost kardeşlere geçişin anlamı-

lanıldığı örnekler olarak ele alınacaktır. Bu kavramları tanıtmak ilgili eserlere havale edilip makalenin kapsamı dışında bırakılmıştır.

⁷⁰ Kavramı geliştiren Yaran burada “Akılcılığın ‘aşırı’ ve ‘ılımlı’ versiyonları varsa imancılığın neden olmasın? sorusunu sormakta ve akılcılığın ‘katı’ ve ‘eleştirel’ diye ikiye ayrılmasına mukabil imancılığın da tek bir kategoride değil, ikili kategoride ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bk. Yaran, *Bilgelik Peşinde*, 69-70. Konunun şekil üzerinden anlatımı için bk. Ekler, Şekil 4.

na, terkinin ve birliğin önemine vurgu yapılarak geliştirilen “İlimli Evrensel Özcü Yaklaşım” ile “İlimli Bağlamsalci Yaklaşım” Sophialogos yönteminin kullanıldığını göstermektedir. Katı Bağlamsalci ve Katı Evrensel Özcü Yaklaşım birbirini dışlarken, İlimli Bağlamsalci Yaklaşım ile İlimli Evrensel Özcü Yaklaşım birbirini anlamaya çalışmakta, yöntemsel benzerlik arz etmekte ve tutarlı anlam dairesi oluşturmaktadır.⁷¹

4. Logosophia (Bilgeliğin Anlamı): Anlam Yoluyla Bilgelik Arayışında Olma

Philo ve Sophia kelimelerinden oluşan Philosophia'nın Sophia kısmına yeterince vurgu yapılmış, fakat Philo kısmındaki vurgu eksik bırakılmıştır.⁷² Oysaki felsefenin ilk anlamına ve etimolojik kökenine bakıldığı zaman bilgeliği sevmenin öneminden bahsedildiği görülmekte ve sevgi kavramı ön plana çıkarılmaktadır. Peki insanın peşinde olduğu Sophia'ya yakışan Philo mudur, Logos mudur? Bilgeliğe yaklaşım ne olmalıdır? Sevmek mi, anlamak mı, anlam bulmak mı? Net bir şekilde denilebilir ki, Sophia'ya tüm bu eylemler yakışır, her üç eylemin de anlamının belirginleştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu anlamın belirginleştirilmesi sürecinde, Philosophia'nın varlığa yönelik gerçeklik ve insana yönelik bilgelik arayışında Logosophia ona eşlik etmek ister ve bilgelikte hem sevmeyi hem anlamayı ve hem de anlam bulmayı bütünleştirmeyi önerir. Zaten felsefede olan bununla birlikte ön plana çıkarılmayan sevgi faktörünün ve bilgeliğin arayışında olma ediminin belirginleştirilmesini, anlam ile bütünleştirilmesini hedefleyen Logosophia anlayarak ve severek bilgelik arayışında olmayı hedefleyerek, akıl ve duygu açısından da herhangi

342

OMÜİFD

⁷¹ Yazar burada kendi görüşlerini “İlimli Evrensel Özcü” yaklaşım olarak belirlerken “İlimli Bağlamsalci Yaklaşım”la ortak anlam zeminine sahip olduklarını ve bu iki ilimli yaklaşımın farklı referans noktalarına rağmen yöntemsel benzerliklere sahip olduklarını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Fatma Yüce, *Dini ve Mistik Tecrübede Evrensel Öz*, (Ankara: Elis Yayınları, 2016) 298-338. Konunun şekil üzerinden anlatımı için bk. Ekler, Şekil 3.

⁷² Yasa bu eksikliği görmüş ve felsefeye etimolojik kökenine de dikkat edilerek aşk merkezli yaklaşımını önermiştir. Bk. Metin Yasa, “Felsefe Yapmanın Üç Temel Dinamiği: Akıl, Nefret, Aşk”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/15 (Haziran 2003): 202-204.

birini diğerine hamletmeksizin varlıklarını koruyarak bir bütünlük, ortak hareketlilik önermektedir. Felsefenin ihmal edilen duygu motivasyonlu alt yapısının yeniden ortaya çıkarılması ve felsefeye akıl motivasyonlu yeni bir versiyonun kazandırılması hedefleriyle Logosophia, insanın bilgelik arayışında duygusal varoluşuyla zihinsel varoluşunda bir bütünlük öngörmektedir. Logosophia, insanın duygusal ve zihinsel olarak bilgece bir seviyeye yükselmesini hedefleyerek, insanın hem duygusal hem zihinsel varoluşuyla hayatta anlam bulmasının önünü açar. Kısaca ifade etmek gerekirse, Logosophia hayata bilgelik katmak ve hayatın anlamını bilgelikte bulmak hedeflerini barındırır.

Logosophia Philosophia'nın bilgelik sevgisi olarak ilk ve etimolojik anlamını kabul edip anlamca genişleten, bilgeliğin varoluşsal anlamına vurgu yaparak yeni bir perspektif sunan "Bilgeliğin Anlamı"dır. Hem Sophialogos hem de Logosophia kavramları insana ve onun hayatına anlamı vurgulayan yeni ve bütüncül bir perspektifle yaklaşmayı önermektedir. Sophialogos bilgelik yoluyla anlamı önerirken, Logosophia ise anlam yoluyla bilgeliği önermektedir. Birincisi yöntemi, ikincisi içeriği belirler. Yeni bir kavram olarak önerdiğimiz Logosophia anlam merkezli bir bilgelik arayışı, bilgi edinme süreci olarak tanımlanabilir. Sophialogos "anlam"lı bir yöntem önerirken, Logosophia anlamı içeriğe dahil eder. Sophialogos ve Logosophia kavramları varoluşçu Felsefe'nin de etkisi ile felsefeyi ve insanı doğrudan ve bütüncül tarzda ele alma denemesi sunmakta; çağdaş felsefi problemlere çağdaş çözümler sunarak mental ve ruhsal donanımın "anlam" ekseninde yeniden yapılandırılması denemesini gündeme getirmektedir. "Anlam"ı merkez kavram olarak kabul eden Logosophia'da Logoterapi kavramıyla benzer bir çıkış noktası görülmektedir. Logoterapi anlamı terapiye uygularken psikolojik bir altyapıyla ele alır, Logosophia ise anlam merkezinden hareketle mental bir çaba içerisinde yer alır ve felsefi bir alt yapı gerektirir. Logosophia Logoterapinin anlam arayışını felsefeye uyarlamak idealindedir. Logosophia kısaca anlam üzerinden felsefe yapmak şeklinde tarif edilebilir.

En temeldeki şeyleri akıl yoluyla anlama çabası olarak felsefenin merkezi soruları "1. Varlığın mahiyeti nedir? ve 2. Varlık nasıl bilinir?" şeklindedir. Logosofia ise varlık, bilgi, değer alanlarına anlam alanını da katarak en temeldeki şeyleri akıl yoluyla anladıktan sonra duygu, sezgi gibi alternatif bilme yöntemlerini de kullanarak anlama eğilimindedir. Philosophia'nın merkezi soruları Logosofia'da "Varlığın anlamı nedir? Varlığı anlamlandırma süreci nasıl işlemektedir?" sorularına dönüşmektedir. Sistematik bir sorgulama etkinliği olarak dikkat çeken Philosophia'da sorular merkezi öneme sahipken, sorulara verilen cevaplarla yetinilmeden sürekli gelişme kaydedilen bilgelik arayışında Logosofia var olan sorulara anlam merkezli cevaplar üretme gayreti içine girer, daha sonrasında ise üretilen cevaplar yeni varoluşsal sorulara zemin hazırlar. Evrenin ve içindeki "Ben" in varoluşunu anlama ve açıklama çabasını sistematik, bütüncül ve eleştirel bir biçimde inceleyen Philosophia, evrenin varoluşunun anlamının ve insanın varoluşunun anlamının sorgulandığı yeni bir süreçle Logosofia'ya anlam zemini oluşturur. Sürekli devam eden bir düşünme ve anlama etkinliği olarak Philosophia, Logosofia ile birlikte anlam bulma etkinliği olarak alanını genişletmektedir.

344

OMÜİFD

Logosofia ile birlikte zihinsel farkındalık için elzem görülen temel kavramlar anlam, söz, konuşma ve evren usu şeklinde sıralanabilir. Tek bir cümleyle Logosofia felsefenin anlam arayışı şeklinde tanımlandığında anlam ekseninde Varlık, Varoluş, Değerler, Tercih, Karar, Özgürlük, Sorumluluk, Akıl, Vicdan, Güven, Sevgi, Aşk, Ölüm, Son ve Sonsuzluk gibi yeni kavramlar devreye girer.⁷³ Anlamın bütünlüğüyle ilişkili tüm bu kavramlar ile birlikte felsefi meseleler yeniden ele alınabilir ve pratik çözüm yolları bulma girişiminde bu kavramların kullanılması anlamlı sonuçlar oluşturabilir. Philosophia'nın en bilinen eylemleri 1-

⁷³ Tüm kavramlar Logos'un felsefi anlamından yola çıkarak oluşturulan kavramlara Logos'un anlamının bütünlüğü ile ilişkili diğer kavramların eklenmesiyle elde edilmiştir. Anlamın bütünlüğü içerisinde yer alan bu kavramların tasnifi yapılırken istifade edilen kaynak için bk. Abdülkerim Bahadır, "Psikoterapi'de Yeni bir Yaklaşım: Logoterapi ve Viktor Frankl", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/9 (2000)

Bilgeliği Sevmek, 2- Yolda Olmak⁷⁴, 3-Araştırma Yapmak, 4-Sorgulamak, 5-Eleştiri Yapmak, 6-Bilmek için Bilmek⁷⁵ ve 7-İç bağımsızlık için mücadele etmek⁷⁶ şeklinde sıralanabilir. Logosla birlikte gelen yeni kavramların yanı sıra Philosophia'nın felsefi eylemlerini tamamlayan yeni eylemler de mevcuttur. Logosla birlikte felsefenin kazanması beklenen yeni eylemler özetle şöyle sıralanabilir: Anlamak, Açıklamak, Konuşmak, Konuşarak anlaşmak, Anlaşarak konuşmak, Anlamayı Kolaylaştırmak, Severek Anlamak, Anlayarak Sevmek, Anlayarak Özgürleşmek, "Değer"lendirmek ve Yaşama Değer Katmaktır. Anlam arayışını felsefeye uyarlamak idealindeki Logosphia'nın yeni felsefi eylemleri ise şu şekilde özetlenebilir: İnsanı anlamak; İnsanın varoluşunu anlamak, İnsanın doğasını anlamak, İnsanın zihnini anlamak, İnsanın yaşamını anlamak, İnsanın yaşamını anlamlandırmak, İnsanın hayat mücadelesine anlam katmak, Hayata değer katmak, İnsanı ve insanın varoluşunu "değer"lendirmek, Zihinsel farkındalık geliştirmek, Kim olduğunu ya da "Kendini bilmek."⁷⁷

Sophialogos yöntemini kullanan Logosphia'nın felsefi problemlere yönelik çözüme katkı sağlamak amacıyla öngörülen pratikteki faydaları çeşitlidir. Bu faydaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

⁷⁴ Jaspers, *Felsefe Nedir?* 31.

⁷⁵ Yukarıda Aristoteles'in Metafizik adlı eserinde bilmek için bilimle ilgilenen bilgilerden bahsettiğine değinilmişti. Bk. Aristoteles, *Metafizik*, 81-84. Aristoteles başka bir eserinde "bazı meseleler vardır ki bir nesneyi seçmek veya önlemek maksadıyla bilinmesi faydalıdır... Bunun aksine olarak, başka meseleler hakkında bu sırf bilmek maksadıyla olur" diyerek "bilmek için bilmek" eylemine işaret etmektedir. Bk. Aristoteles, *Organon V Topikler*, trc. H. Ragıp Atademir (İstanbul: M.E.B Yayınları, 1989) 19.

⁷⁶ Jaspers, *Felsefe Nedir?* 120.

⁷⁷ Michel Foucault'dan "Kendini bil"menin Philosophia'nın etimolojik kökeni ile ilişkisi için anlamlı bir yorum gelmektedir. Ona göre 'Kendini bil'in anlamı, 'kendini Tanrı zannetme' şeklindedir. Bk. Michel Foucault v.dğr., *Kendini Bilmek*, trc. Gül Çağalı Güven, (İstanbul: Om Yayınları, 1999) 29. Bu durumda kendini bil ifadesi, haddini bil, sınırlarını bil, kendini bil yani insan olduğunu bil, bir insan olarak Tanrı olmadığını bil, kendini Tanrı zannetme, Tanrılık iddiasında bulunma, ilimde ve yaşamda mütevazı ol vb gibi cümlelerle de anlaşılabilir.

1.Logosphia ile birlikte varoluşsal sorular belirginleşir, yeni varoluşsal sorular diğerlerine eklemlenir ve felsefenin soru alanı varoluşsal boyut lehine genişler. Logosphia aynı zamanda varoluşsal sorulara anlam merkezli cevaplar bulmaya çalışır.

2.Logosphia hayat yolculuğu boyunca devam eden “Ben kimim? Nereden geldim? Nereye gidiyorum? Hayatın anlamı nedir?” vb. gibi insanın nihai sorularına insanın varoluşu ve hayatın anlamı merkezli makul cevap önerileri sunar.

3.Logosphia insan olmanın varoluşsal zemininde buluşarak katı yaklaşımların getirdiği ön yargılardan arınmaya ve ötekini anlamaya dönük yeni bir bakış açısı geliştirir.

4.Logosphia baskı ve otoriteye boyun eğmek yerine onlara rağmen aklını kullanma cesareti ve vicdanına kulak verme hassasiyeti gösteren insanların varlık mücadelesini destekler ve onların varlık gösteren bireyler olma süreçlerinde aydınlatıcı rol üstlenir.

346
OMÜİFD

5.Philosophia ile düşünen, eleştiren, anlayan bireyler Sophialogos ve Logosphia ile birlikte insana ve hayata anlam katarak insanı ve hayatı anlamlandıran bireyler olurlar.

6.Logosphia duygusal ve zihinsel tüm boyutlarıyla varoluşsal aidiyetine, şahsiyetine, kimliğine sahip çıkan, karakterli, sağlam tavır ve duruşlu bireyler yetiştirmeye olanak sağlar.

7.Logosphia'nın getirdiği varoluşsal farkındalığın daha iyi insan olma isteğiyle bütünleşerek eyleme dönüşmesi ile birlikte ahlaklı bireyler oluşur.

8.Logosphia ile birlikte insan hayatın anlamını arama sürecinde entelektüel bir kapıyı aralar. Logosphia yaşamın anlamını kavramada mental bir zemin oluşturur ve böylece birey yaşamın anlamını mental düzeyde temellendirmeye çalışır.

9. Logosofia en önemli anın “şimdi” olduğu farkındalığını ve beraberinde “Anı Yaşa” (Carpe diem) felsefesini geliştirir. Çünkü yaşamın anlamı belli anlarda gizlidir.⁷⁸

10. Logosofia insanlara yapabilecekleri küçük ve anlamlı hedefler kazandırır ve bu hedeflerin başarılmasıyla beraber gelen mutluluk yolunda onlara eşlik eder.

11. Logosofia ile “Kendini Bilmek ve Bulmak” eylemleri eş zamanlı gerçekleşir. Kendini bilmeye dönük vurgu yapan Logosofia ile kişi düşünce dünyasında varlık göstererek kendini zihinsel üretkenlikte anlamlandırır. Aynı zamanda Logosofia kişinin kendisini bilmesine yönelik farkındalık geliştiren bir felsefe okuması da önerir.

12. Felsefede her şey sorgulamaya ve eleştiriye açıktır. Felsefe yaparken kişi başkalarıyla ve onların zihin dünyasıyla etkileşim halinde olur. Böylece kişi felsefe yaparak ve çevresiyle ilişkisini mental düzeyde geliştirerek anlamlı dostluklar elde eder. İlişkilerine felsefi derinlik katarak hayatını anlamlandırır. Logosofia hem kişinin kendi farkındalığını hem de kişinin başkasına yönelik farkındalığını ötekiyle iletişim çerçevesinde geliştirmek istegindedir.

13. Çağımız insanının en önemli sorunu, hem psikolojik hem de felsefi boyutlarıyla yaşamda anlamsızlık ve varoluşsal boşluktur. Varoluşsal anlam kayıpları mental ve ruhsal versiyonlarda gözlenmektedir. Logosofia bilgelikten anlam üreterek ya da hayatın anlamından bilgelik yolunu tutarak insanın ölüm ve acı karşısında daha güçlü konuma gelmesini imkân tanırken, hayatın ya da insanın varlığının anlamından (bu anlam içerisinde acının ve ölümün farkındalığından) bilgelik yolunu tutarak çözüm aramaktadır. Böylelikle Logosofia ölüm, acı ve anlamsızlık karşısında anlam yoluyla çözüm arayışını önermektedir.

⁷⁸ Benzer bir vurgu Logoterapide de görülür. Viktor Frankl'a göre yaşamın anlamı insandan insana, günden güne, saatten saate farklılık arz eder. Bu nedenle önemli olan, genel olarak yaşamın anlamı değil, daha çok belli bir anda bir kişinin yaşamının spesifik anlamıdır. Bk. Frankl, *Man's Search For Meaning*, 112; *İnsanın Anlam Arayışı*, 122-123.

Sonuç

Bilgelik sevgisi olarak tanımlanan felsefe bir hakikat arayışıdır. Felsefenin bilgelik merkezli tanımlanması zaman zaman ihmal edilse bile her dönemde temsilci bulmuştur. Antik dönemde bilgeliğin teorik kısmına ağırlık veren, Orta Çağ'da ise bilgeliğin hikmet şeklinde kavramsallaştığı bir felsefe anlayışı görülmüştür. Yeni Çağ'da bilimsel paradigmadan etkilenen felsefe bilgelik arayışına bilim perspektifinden devam etmiştir. Bu çalışmada felsefede var olan hakikat ve anlam arayışının anlam lehine belirginleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefi ise felsefe tarihinde en belirgin şekilde varoluşçulukla birlikte 20. yüzyılda görmek mümkündür. Bu çalışmada günümüz felsefesinin anlamı arayan ve araştıran yönünün güçlendirilmesi adına felsefenin etimolojik kökeninden de destek alınarak anlam merkezli bir felsefe anlayışı ve felsefede anlam arayışı gündeme getirilmiştir. Felsefenin varlıktaki hakikat arayışı, insandaki anlam arayışıyla birleştirilerek bilginin bilgeliğe dönüşme serüveni yeniden canlandırılmak istenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda felsefenin anlam arayışında açıklayıcı olduğu düşünülen iki önemli kavram önerilmiştir. Bunlardan ilki Sophialogos (Anlam(ın) Bilgeliği), ikincisi ise Logosophia-dır(Bilgeliğin Anlamı).

Philosophia'nın kapsadığı hakikat ve anlam arayışının önerilen yeni Sophialogos ve Logosophia kavramlarıyla daha çok ön plana çıkarılması hedeflenmiştir. Bu iki yeni kavram bilgeliğe dönük bir sevginin sunduğu hakikat yolunda olmaya bilgeliğe dönük bir anlam farkındalığıyla derinlik kazandırmaktadır. Böylece varlık açısından hakikat arayışı, insan açısından bilgelik arayışı olan felsefenin yeni misyonu hakikatin anlamını aramaya, anlam arayışının hakikatine varmaya dönüşmektedir. Sophialogos anlam merkezli felsefe yapma biçiminin yöntem kısmını, Logosophia ise içeriğini temsil etmektedir. Anlam merkezli felsefe yapma biçiminin yönetsel kısmını temsil eden Sophialogos bilgelik yoluyla felsefe yapma olarak görülebilir. Bilgelik yoluyla felsefe yapma süreci ılımlı bir versiyonla karşılaşmayı gerektirir. Böylece Sophialogos yöntemi ılımlı yaklaşımlara kapı aralayan çözüm merkezli yeni sentezler oluşturma

imkânı sağlar. Anlam merkezli bir bilgelik arayışı, bilgi edinme süreci olarak tanımlanan Logosophia ise hayata bilgelik katmak ve hayatın anlamını bilgelikte bulmak hedeflerine sahiptir. Anlam arayışını felsefeye uyarlama idealindeki Logosophia anlam üzerinden felsefe yapmak şeklinde tarif edilebilir ve felsefenin anlamı arayan boyutunu belirginleştirerek bilgeliliğin anlamını ortaya çıkarır.

Bilgelik sevgisi olarak tanımlanan felsefe esasında Logos'u (anlamı) içermektedir. Buna rağmen felsefenin bu kapsam dışında varlık gösterdiği zaman ve zeminler oluşmaktadır. Bu yüzden anlamını kaybetme riskine karşı felsefenin Sophialogos ve Logosophia kavramlarıyla desteklenmesi önem arz eder. Böylelikle felsefenin etimolojik kökenine sadık kalınarak anlam merkezli yapılması mümkün olur. Netice olarak denilebilir ki, Sophialogos ve Logosophia kavramları anlam merkezli felsefe yapma biçimini önerirken, felsefenin anlamı araştıran yönünü vurgular. Sophialogos ve Logosophia kavramlarının anlam merkezli, varoluşsal ve bütüncül yeni bir bakış açısı sunmaları dolayısıyla önemli felsefi problemlerin çözümüne de katkı sağlamaları beklenmektedir. Böylece felsefe yaşamın anlamını ve insanın varoluşunu anlamak için varoluşsal bir temel oluşturarak çözüm üretebilir. Çünkü Sophialogos'tan (Anlam(ın) Bilgeliği) Logosophia'ya (Bilgeliliğin Anlamı) tüm anlamlar, insanın zihinsel varoluşuna yaklaşmayı, zihinsel düzeyde bir varoluşsal farkındalık yakalamayı ve anlam yoluyla felsefe yapmayı hedeflemektedir.

EKLER

Şekil 1:



Şekil 2:



350

OMÜİFD

Şekil 3:



Şekil 4:



Kaynakça

- Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975.
- Aristoteles. *Metafizik*. Trc. Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1996.
- Aristoteles. *Organon V Topikler*. Trc. H. Rağıp Atademir, İstanbul: M.E.B Yayınları, 1989.
- Aristotle. *The Nicomachean Ethics*. Trans. David Ross, New York: Oxford University Press, 2009.
- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. Ankara: Ayraç Yayınları, 1997.
- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi: Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Bahadır, Abdülkerim. "Psikoterapi'de Yeni bir Yaklaşım: Logoterapi ve Viktor Frankl", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 9/9, 2000.
- Bayraktar, Mehmet. *İslam Felsefesine Giriş*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.
- Blanshard, Brand. *Encyclopedia of Philosophy*. Ed. Donald M. Borchert, 9, Second Edition, London, New York: Thomson Gale, 2006.
- Calin, Rodolphe. Sebbah, François-David. *Levinas Sözlüğü*. Trc. Murat Erşen, İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları, 2015.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Comte-Sponville, Andre. *Büyük Erdemler Risalesi*. Trc. Işık Ergüden, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Corbin, Henry. *İslam Felsefesi Tarihi: Başlangıçtan İbni Rüşd'ün Ölümüne*. Trc. Hüseyin Hatemi, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Descartes. *Felsefenin İlkeleri*. Trc. Mehmet Karasan, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997.
- Eflatun. *Sokrates'in Savunması*. Trc. Teoman Aktürel, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.
- Finkelkraut, Alain. *Sevginin Bilgeliği*. Trc. Ayşen Ekmekçi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Foucault, Michel. - Gutman, Huck. - H. Hutton, Patrick. *Kendini Bilmek*. Trc. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Om Yayınları, 1999.
- Frankl, Victor E. *Duyulmayan Anlam Çılgılığı: Psikoterapi ve Hümanizm*. Trc. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınları, 1994.
- Frankl, Victor E. *Man's Search For Meaning: An Introduction to Logotherapy*. Boston: Beacon Press, 1992.
- Frankl, Victor E. *İnsanın Anlam Arayışı*. Trc. Selçuk Budak, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2009.

- Goichon, A. M. "Hikma". *The Encyclopaedia of Islam*. 3. Leiden, London: Luzac & Co., 1986.
- Herakleitos. *Fragmanlar*. Trc. Cengiz Çakmak, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2005.
- Ivry, Alfred L. *Al-Kindi's Metaphysics*. Albany: State University of New York Press, 1974.
- İbn Sina. *Uyunu'l Hikme*. Beyrut, Lübnan: Daru'l Kalem, 1980.
- Jaspers, Karl. *Felsefeye Giriş*. Trc. Mehmet Akalın, İstanbul: Dergah Yayınları, 1981.
- Jaspers, Karl. *Felsefe Nedir?* Trc. İsmet Zeki Eyuboğlu, İstanbul: Say Yayınları, 1986.
- Kindi. "İlk Felsefe Üzerine/Kitab fi'l-felsefeti'l-ula", *Kindi: Felsefi Risaleler*. Trc. Mahmut Kaya, İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.
- Kranz, Walther. *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar*. Trc. Suat Y. Baydur, İstanbul: Cinius-Sosyal Yayınları, 2014.
- Levinas, Emmanuel. *Alterity and Transcendence*. Trc. Michael B. Smith, London: The Athlone Press, 1999.
- Levinas, Emmanuel. *God, Death and Time*. Trc. Bettina Bergo, California: Stanford University Press, 2000.
- 352 Levinas, Emmanuel. "Felsefe, Adalet ve Aşk". *Sonsuza Tanıklık*, İstanbul: Metis Yayınları, 2002.
- OMÜİFD Levinas, Emmanuel. "Philosophy, Justice and Love", *Entre Nous: On Thinking of the Other*, Trc. Michael B. Smith, New York: Columbia University Press, 1998.
- Rudolph, Kurt. "Wisdom". *Encyclopedia of Religion*. Ed. Lindsay Jones, Second Edition, 14, New York, London: Thomson Gale, 2005.
- Sharif, M. M. *A History of Muslim Philosophy*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1963.
- Thiroux, Jacques P. *Ethics: Theory and Practice*. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1995.
- Timuçin, Afşar. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları, 2004.
- Yaran, Cafer Sadık. *Bilgelik Peşinde: Din Felsefesi Yazıları*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2011.
- Yaran, Cafer Sadık. "Çağdaş Epistemolojik Dikotomiler ve 'Sofyalojik' Bir Epistemoloji Önerisi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, (2004).
- Yasa, Metin. "Felsefe Yapmanın Üç Temel Dinamiği: Akıl, Nefret, Aşk". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/15 (Haziran 2003): 197-206.
- Yasa, Metin. *Din Felsefesi: Soru, Sorgu, Sonuç*. Ankara: Elis Yayınları, 2016.
- Yüce, Fatma. *Dini ve Mistik Tecrübede Evrensel Öz*. Ankara: Elis Yayınları, 2016.
- Ryan, Sharon. "Wisdom". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim: 14.06.2019. <https://plato.stanford.edu/entries/wisdom/>

